

Motiverende Undervisning ifølge børnene

Analysenotat: Flere børn med særlige behov udviser bekymrende tegn på mistriivsel sammenlignet med deres klassekammerater.

Analysenotat fra Tænketanken Mandag Morgen og LEGO Fonden • juli 2023

Flere børn med særlige behov udviser bekymrende tegn på mistrivsel sammenlignet med deres klassekammerater

De fleste børn på mellemtrinnet og i udskolingene er glade for at gå i skole. Det gælder dog ikke alle børn, og en større andel af børn med særlige behov udtrykker, at de både fagligt og socialt har det sværere end andre uden særlige behov. Børnenes besvarelser viser, at mere end tre gange så mange børn med særlige behov ikke kan lide at gå i skole sammenlignet med deres klassekammerater uden særlige behov. De har større sandsynlighed for at have ondt i maven over at skulle i skole, for at udeblive fra undervisningen og for at have sociale udfordringer i klasseværelset – både i relationen til andre elever og til lærerne. De synes også i lavere grad, at de klarer sig godt i skolen, og at undervisningen giver dem lyst til at lære mere.

Det er nogle af hovedindsigterne fra en større undersøgelse af, hvordan børn med særlige behov oplever undervisningen i skolen sammenlignet med andre børn. Undersøgelsen er foretaget af Tænketanken Mandag Morgen i samarbejde med LEGO Fonden og bygger på spørgeskemabesvarelser fra i alt 1.473 børn på mellemtrinnet og i udskolingene, herunder 327 børn (22 pct.) med særlige behov, som er inkluderet i den almene undervisning. Hovedindsigterne om forskellene i børnenes oplevelser med skolelivet er sammenfattet i dette notat.

Børn med særlige behov

Reglerne for inklusion i folkeskolen tilskriver, at folkeskolen grundlæggende skal tilgodese alle børns læring og trivsel, og at børn med særlige behov så vidt muligt ikke skal udskilles til særlige undervisningstilbud. Da reglerne til inklusion stiller krav til inklusion af børn med en bred vifte af behov, tager denne undersøgelse udgangspunkt i følgende brede definition af særlige behov:

Særlige behov dækker både over psykiske problemer, sociale- og/eller adfærdsmæssige vanskeligheder, langvarig sygdom eller funktionsnedsættelse af kropslige eller mentale funktioner. Særlige behov kan med andre ord være alt fra ADHD, autisme og cystisk fibrose til spiseforstyrrelse, angst og ordblindhed.

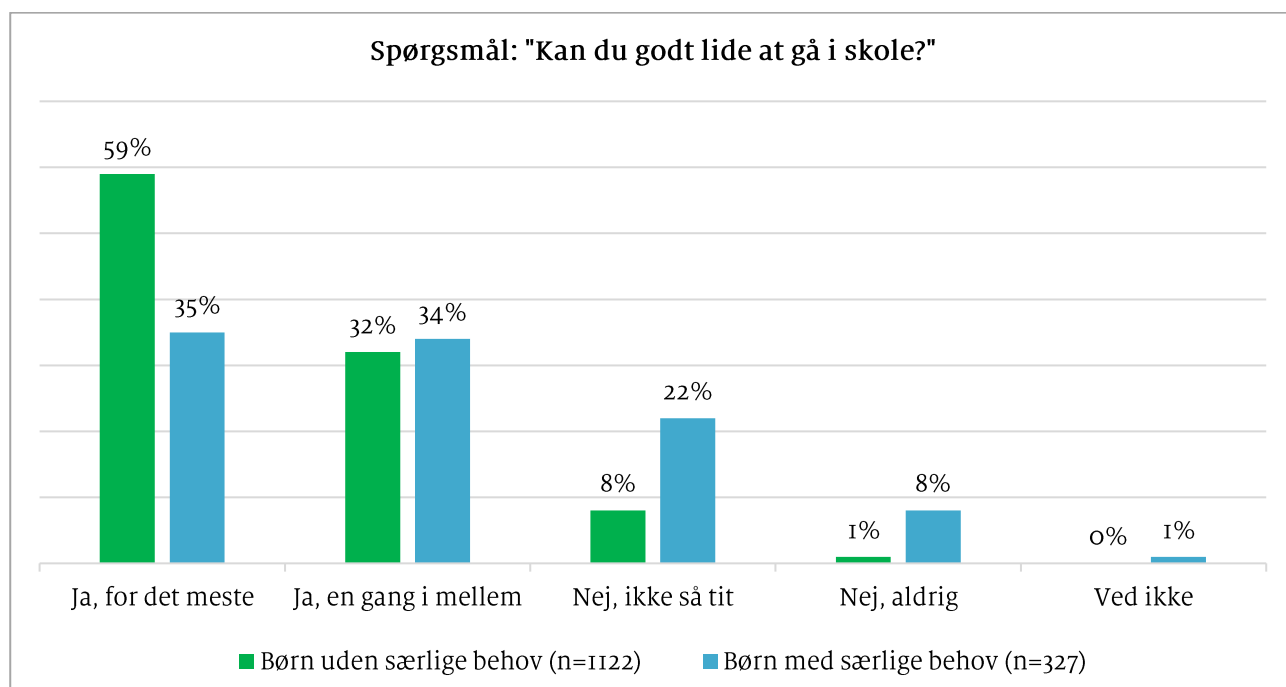
Hvorvidt et barn i denne undersøgelse er angivet som havende et særligt behov eller ej er baseret på forældrenes vurdering, som med afsæt i ovenstående definition blevet spurgt, om deres barn har et særligt behov, der forårsager vanskeligheder i dets dagligdag. Hovedparten af forældrene har yderligere angivet, at barnet har en diagnose (85 pct.). Læs mere i afsnittet 'Metode'.

Langt færre børn med særlige behov er glade for at gå i skole

Glæden ved at gå i skole er markant lavere blandt børn med særlige behov sammenlignet med deres klassekammerater, der ikke har et særligt behov. Det kan have store konsekvenser, når børn ikke er glade for at gå i skole. Over tid kan manglende skoleglæde udvikle sig til bekymrende skolefravær, længerevarende mistrivsel og betydelige læringsudfordringer^{1,2}. Derfor er det også bekymrende, når indsigterne fra børnene selv peger på, at børn med særlige behov oftere har ondt i maven, når de skal i skole og oftere bliver væk fra undervisningen.

Knap 1 ud af 3 børn med særlige behov kan aldrig eller ikke så tit lide at gå i skole

Mere end tre gange så mange børn med særlige behov giver udtryk for lav skoleglæde sammenlignet med andre børn. 30 pct. af børn med særlige behov i undersøgelsen svarer, at de aldrig eller ikke så tit kan lide at gå i skole, mens det samme gælder for 9 pct. af børn uden særlige behov. Blandt børn uden særlige behov er de fleste glade for at gå i skole: 59 pct. svarer, at de for det meste godt kan lide at gå i skole. Til sammenligning gælder det kun for 35 pct. af børn med særlige behov.

Børn med særlige behov har oftere ondt i maven, når de skal i skole

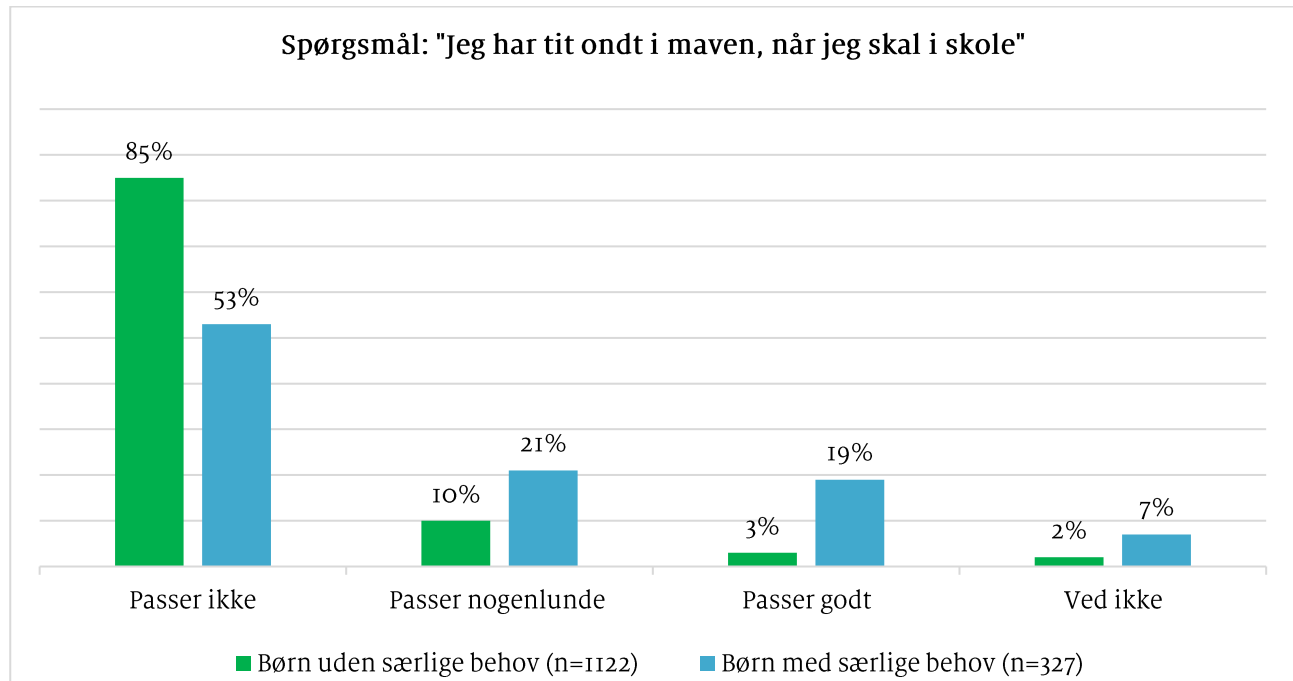
Sammenlignet med deres klassekammerater oplever børn med særlige behov i langt højere grad at have ondt i maven, når de skal i skole. Vi ved fra andre undersøgelser, at netop fysiske symptomer som ondt i maven kan være et udtryk for mistrivsel, der hænger sammen med en udvikling mod bekymrende skolefravær³. Derfor er det også bekymrende, at 19 pct. af børn med særlige behov i undersøgelsen *tit* oplever, at de har ondt i maven, når de skal i skole, at 21 pct. svarer, at det nogenlunde passer til deres oplevelse af at gå i skole, og at kun 53 pct. svarer, at de ikke tit har ondt i maven, når de skal i skole. Blandt børn uden særlige behov er billedet et helt andet: Her er det 85 pct., der ikke kan genkende oplevelsen af

¹ Børns Vilkår 2020: Skolens tomme stole (https://bornsvilkar.dk/wp-content/uploads/2020/10/Skolefravaars_Rapport_2020_web_print.pdf)

² EVA 2022: Øget motivation og reduktion af fravær

³ Børns Vilkår 2020: Skolens tomme stole (https://bornsvilkar.dk/wp-content/uploads/2020/10/Skolefravaars_Rapport_2020_web_print.pdf)

tit at have ondt i maven, når de skal i skole, og 13 pct. der siger, at den oplevelse passer godt eller nogenlunde på deres oplevelse af at gå i skole.

Børn med særlige behov bliver oftere væk fra timerne

"Jeg har social angst og har ikke været i skole i 6 måneder. Lærerne kommer hjem til mig 3 dage i ugen. Jeg ville ønske min angst forsvandt, så jeg kunne komme tilbage i skole og være lige som alle andre."

Sådan fortæller Johan på 14 år om sin oplevelse med skolevægring, og han er desværre ikke den eneste blandt børn med særlige behov, der har bekymrende skolefravær. I undersøgelsen svarer mere end hvert femte barn med særlige behov (21 pct.), at det passer nogenlunde eller godt, at de tit bliver væk fra timerne. Til sammenligning gælder det kun for 4 pct. af deres klassekammerater uden særlige behov. Der kan være betydelig forskel på omfanget af og årsagerne bag skolefravær, som vi ikke kan udtale os om på baggrund af denne undersøgelse. Tallene indikerer dog en bekymrende forskel børnene imellem, hvor børn med særlige behov generelt udviser flere bekymrende tegn på mistrivsel, der i andre undersøgelser er koblet tæt op på bekymrende skoleadfærd, herunder skolevægring.

Skolevægring

Skolevægring er en type skolefravær defineret ved en stærk modvilje mod at gå i skole, som resulterer i længere perioder af fravær. Barnet beskytter – vægrer – sig mod skolen, fordi skolegangen er forbundet med ubehag. Der er altså tale om, at barnet 'ikke kan' gå i skole, fremfor barnet 'ikke gider'².

²Kilder: Fleischer (2018). 'Jeg vil ikke i skole: Om skolevægring hos børn og unge'. Bevensee (2020). 'Børn med autisme og skolevægring'. Alenkær (2023). 'Vil dit barn ikke i skole? Sådan hjælper du et barn med skolevægring'.

Børn med særlige behov kæmper i højere grad med sociale udfordringer i skolen

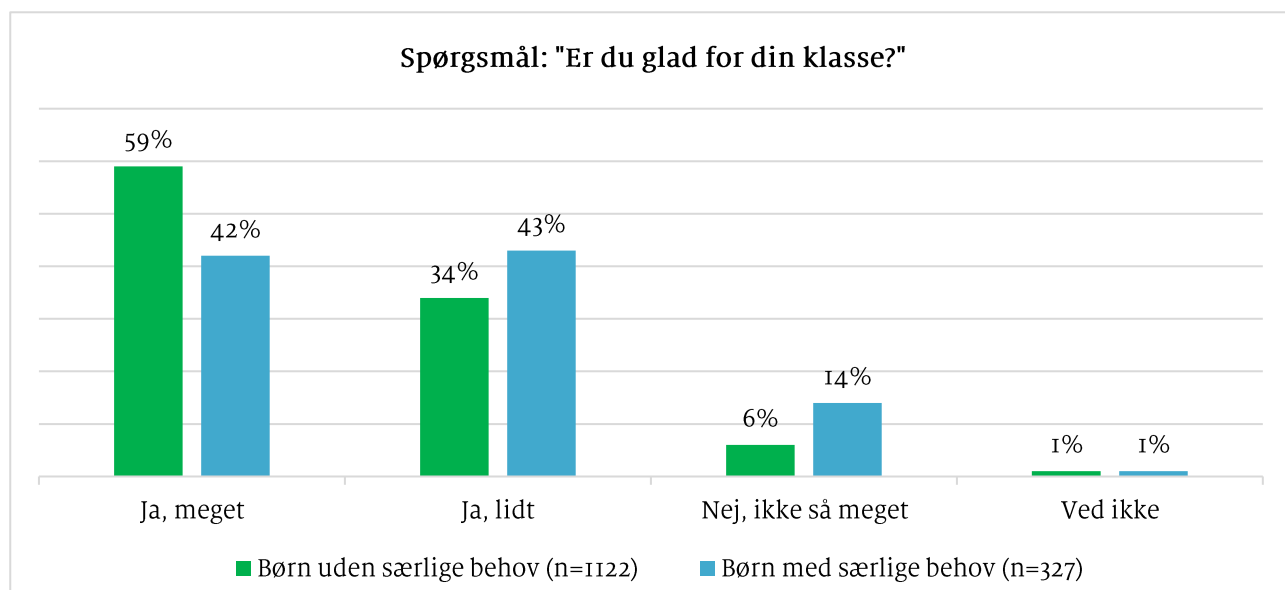
Sammenligner man børnenes oplevelser af sociale relationer i skolen, er der tydelige forskelle på børn med og uden særlige behov. Det gælder både i forholdet til klassekammeraterne, hvor venskaberne kan være udfordrede, men også i forholdet til lærerne, hvor børnene ikke altid føler sig set og forstået.

Børn med særlige behov savner i højere grad gode venner i skolen

Børn med særlige behov oplever, sammenlignet med andre børn, at have færre venskaber i skolen. 57 pct. af børn med særlige behov svarer, at de har gode venner i skolen, mens det samme gælder for 77 pct. af børn uden særlige behov. Et lignende billede tegner sig om oplevelsen af klassefællesskabet. 59 pct. blandt børn uden særlige behov svarer, at de er meget glade for deres klasse, mens det samme gælder for 42 pct. af børn med særlige behov. 14 pct. af børn med særlige behov svarer, at de *ikke* er glade for deres klasse, hvilket de siger især skyldes larm og støj i klassen, at de ikke føler, at de passer ind i klassen, at mange afbryder i timerne eller ikke hører efter, og at der er meget drilleri, mobning og elever, som holdes udenfor.

14 pct. af børn med særlige behov har ikke nogen gode venner i skolen, og 27 pct. har gode venner, men ville gerne have flere.

Det samme gælder for hhv. 4 pct. og 19 pct. af børn uden særlige behov.

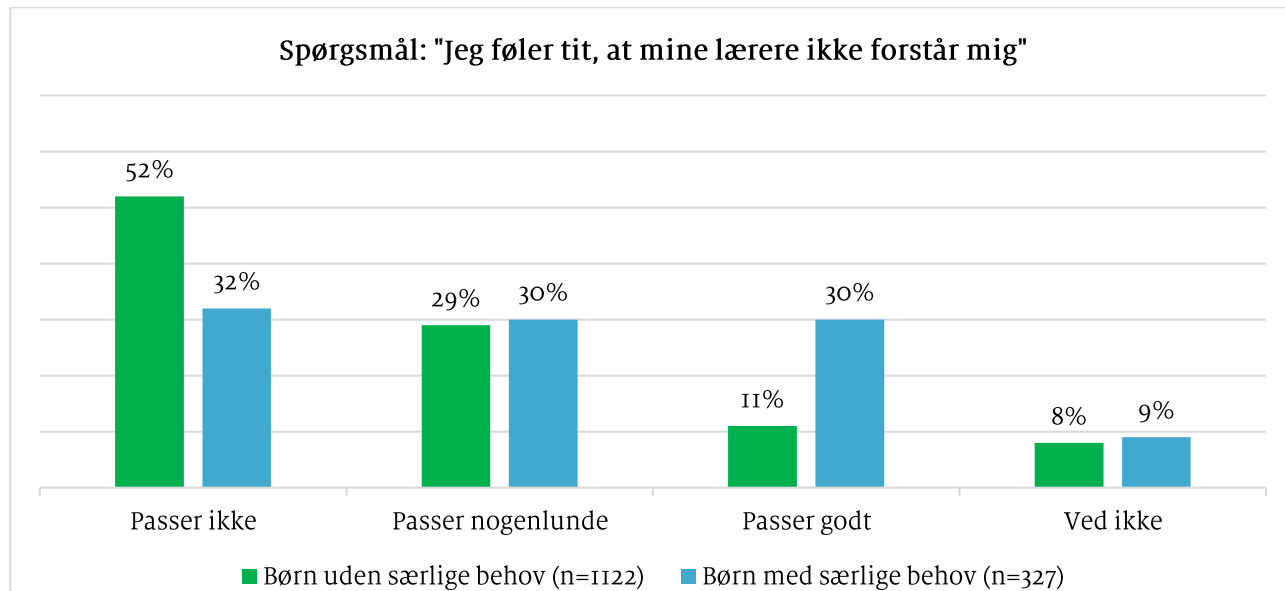
Det bedste ved skolen er fællesskabet

I rapporten 'Det gode børneliv - ifølge børnene' blev børn i hele skolealderen spurgt om, hvad det bedste ved skolen er. Resultaterne viste et tydeligt billede af, at venner og fællesskabet spiller en vigtig rolle i skolelivet. De fleste børn i indskolingen svarede, at det bedste ved skolen er at være sammen med klassekammeraterne (46 pct.). På spørgsmålet "Hvad er vigtigst for, at du har det godt i skolen?" svarede flest børn på mellemtrinnet og i udskolingen, "at jeg har en god klasse, hvor ingen holdes udenfor" (56 pct.), og næstflest, "at jeg ser mine venner" (54 pct.).

Kilder: LEGO Fonden og Tænk tanken Mandag Morgen (2021). 'Det gode børneliv - ifølge børnene'.

Knap 1 ud af 3 børn med særlige behov oplever manglende forståelse fra læreren

De sociale udfordringer blandt børn med særlige behov viser sig også i relationen til lærerne. Knap hvert tredje barn med særlige behov (30 pct.) sidder tit med en følelse af, at deres lærer ikke forstår dem. Det samme gælder til sammenligning kun for 11 pct. blandt børn uden særlige behov.

Børnenes ønsker til et bedre skoleliv

Mange børn med særlige behov har ønsker til bedre fællesskab i skolen, hvis de kunne trylle noget anderledes ved deres skoleliv.

"Lærer der forstår mig bedre og ser mig og mine behov." - Theo, 12 år, ukendt særlige behov

"At unge i dag havde mere empati og accepterede, at vi ikke alle er ens." - Maria, 15 år, ADHD

"At jeg ikke fik så meget skæld ud i de små klasser. Dengang vidste ingen at jeg havde adhd." - Frederik, 13 år, ADHD

"At jeg kunne få lov til at komme på en skole, hvor de forstår mig." - Katja, 11 år, autisme

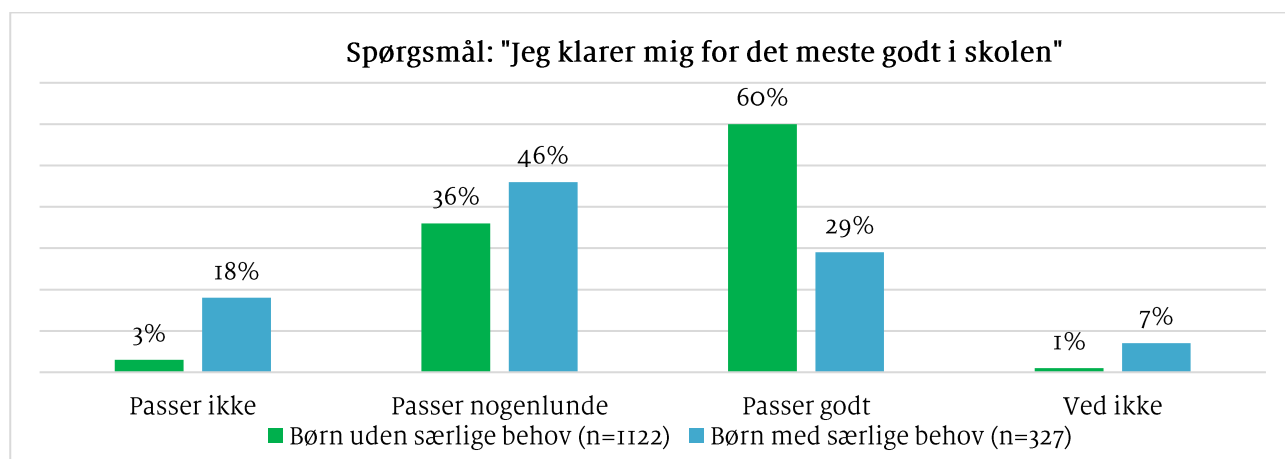
"At læren ikke skælder mig ud hele tiden uden grund." - Anne-Sofie, 15 år, ADD

Manglende faglig selvtillid og faglige succesoplevelser

Børn med særlige behov udtrykker i lavere grad faglig selvtillid: De vurderer i lavere grad, at de klarer sig godt i skolen, og oplever ikke i lige så høj grad, at de bliver klogere af den undervisning, de får. Undersøgelsen viser også, at børn med særlige behov i mindre grad har mod på at give sig i kast med nye og svære opgaver, og at de i højere grad er nervøse, når de begynder at få karakterer i udskolingen.

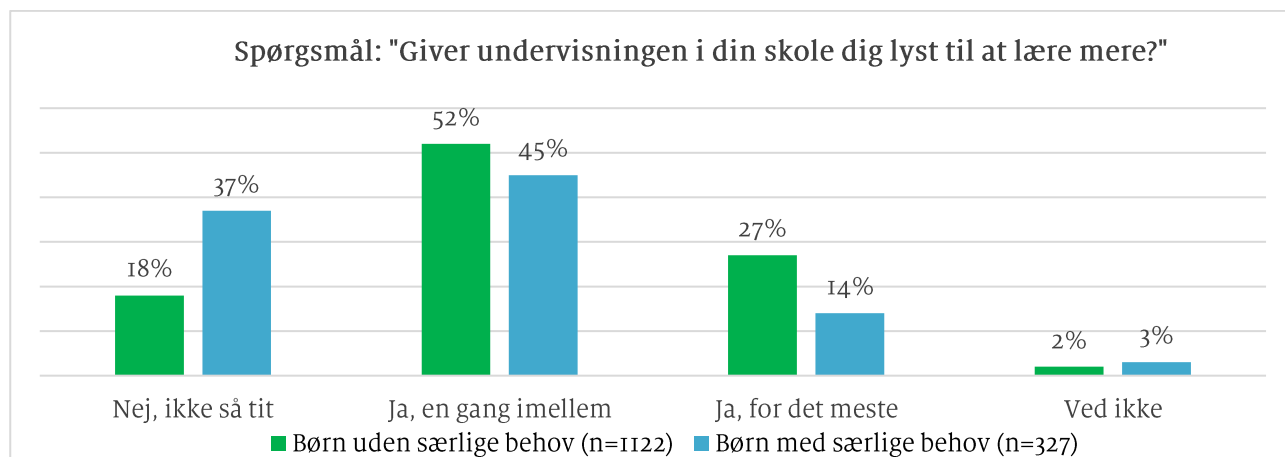
Under hvert tredje barn med særlige behov synes selv, at de klarer sig godt i skolen

29 pct. af børn med særlige behov vurderer selv, at de for det meste klarer sig godt i skolen. Blandt børn uden særlige behov er det over dobbelt så mange (60 pct.), der udtrykker samme høje faglig selvtillid. Forskellen afspejler sig også i børnenes svar på, hvad de ville trylle anderledes ved deres skoleliv. Her udtrykker børn med særlige behov i flere tilfælde et ønske om bedre evner til at lære: "Så ville jeg trylle, at det var lettere at lære ting. At jeg ikke var ordblind." Rasmus, 15 år og ordblind.

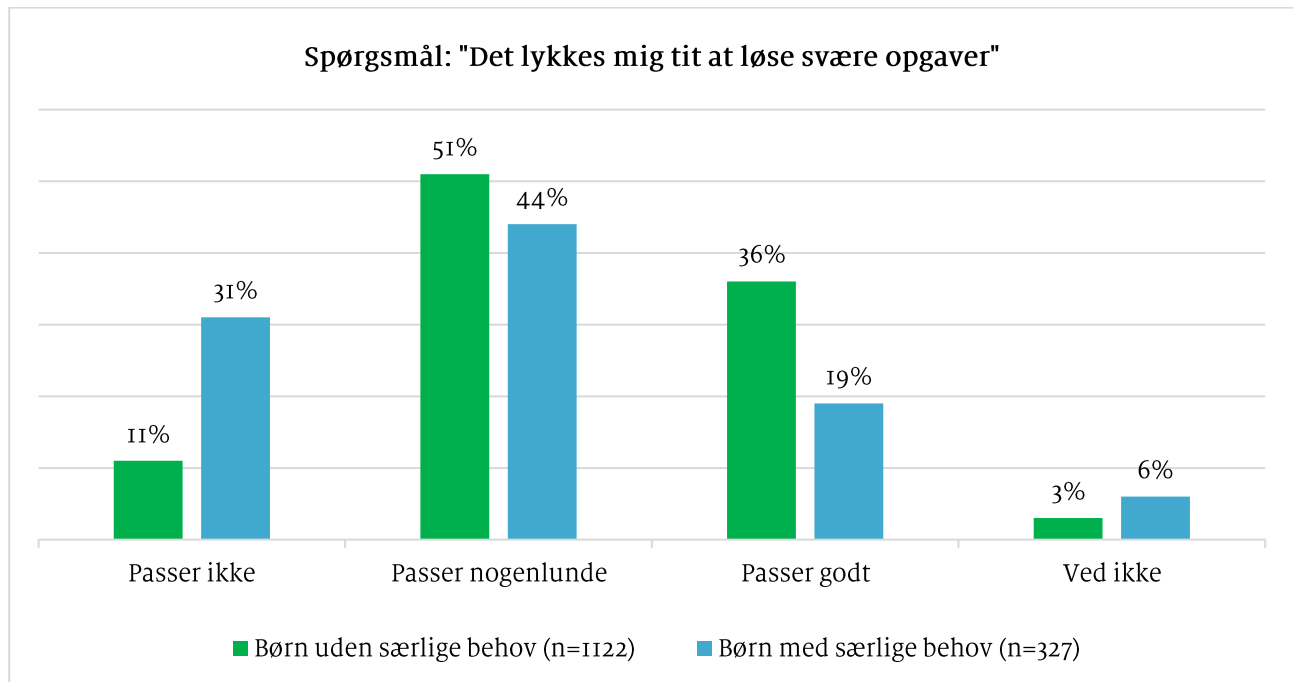
Læringslysten er markant lavere blandt børn med særlige behov

Det er en forholdsvis lav andel af alle børn på mellemtrinnet og i udskolingen, der ofte oplever, at undervisningen vækker deres læringslyst. Dette gælder dog i endnu lavere grad blandt børn med særlige behov. Her er det kun 14 pct., som svarer, at undervisningen for det meste giver dem lyst til at lære mere, mens mere end hver tredje (37 pct.) svarer, at det ikke så tit er tilfældet. Blandt børn uden særlige behov gælder det tilsvarende for hhv. 27 pct. og 18 pct.

Succesoplevelser med svære opgaver sker langt sjældnere for børn med særlige behov

Manglende faglig selvtillid viser sig også i andelen af børn med særlige behov, som oplever at have succes med at løse svære opgaver. Næsten dobbelt så mange børn uden særlige behov (36 pct.) svarer, at de tit løser svære opgaver i undervisningen, sammenlignet med børn med særlige behov (19 pct.), og for 31 pct. af børn med særlige behov er succes med at løse svære opgaver ikke til deres oplevelse med undervisningen.

Vigtigheden af faglige succesoplevelser

Inden for motivationsforskningen er der bred anerkendelse af, at faglige succesoplevelser og oplevelser med at kunne mestre en læringssituation har en positiv indvirkning på børns motivation for at engagere sig i undervisningen. Jo mere man tror på egne evner og på, at man kan klare sig i forskellige læringssammenhænge, des større er chancerne for, at det lykkes – og jo mere vil man gerne prøve. Det kan derfor være en udfordring for motivationen, hvis elever har dårlige skoleerfaringer og dermed har lave forventninger til sig selv.

Kilder: Mette Pless, Noemi Katznelson, Peder Hjort-Madsen og Anne Mette W. Nielsen (2015). 'Unges motivation i udskolingen – et bidrag til teori og praksis om unges lyst til læring i og udenfor skolen'. EVA (2021). 'Varieret undervisning i udskolingen'.

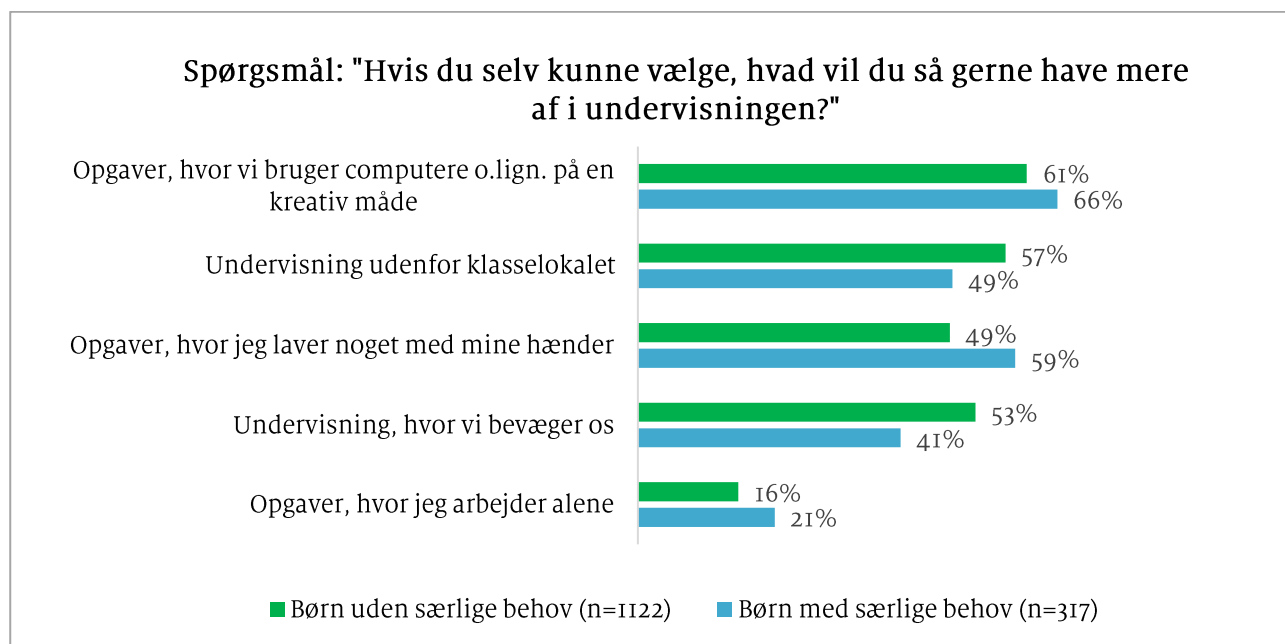
Børn med særlige behov ønsker mere voksenstøtte og kreativ og praksisnær undervisning

Undersøgelsen peger på, at børn med særlige behov i særlig høj grad nyder godt af, når flere lærere og andre voksne yder faglig støtte i undervisningen. Og så peger børnenes egne svar på, at børn med særlige behov har nogle andre ønsker til undervisningens indhold end deres klassekammerater.

Børn med særlige behov savner især kreativ og skabende undervisning

Der er tre ting, som står øverst på ønskelisten, når vi spørger børn på mellemtrinnet og i udskolingen, hvad de gerne vil have mere af i undervisningen: Opgaver hvor de selv kan vælge emner, opgaver hvor de bruger computere og andre teknologier på en kreativ måde (fx til computerspil, at lave videoer eller programmering) samt undervisning udenfor klasselokalet.

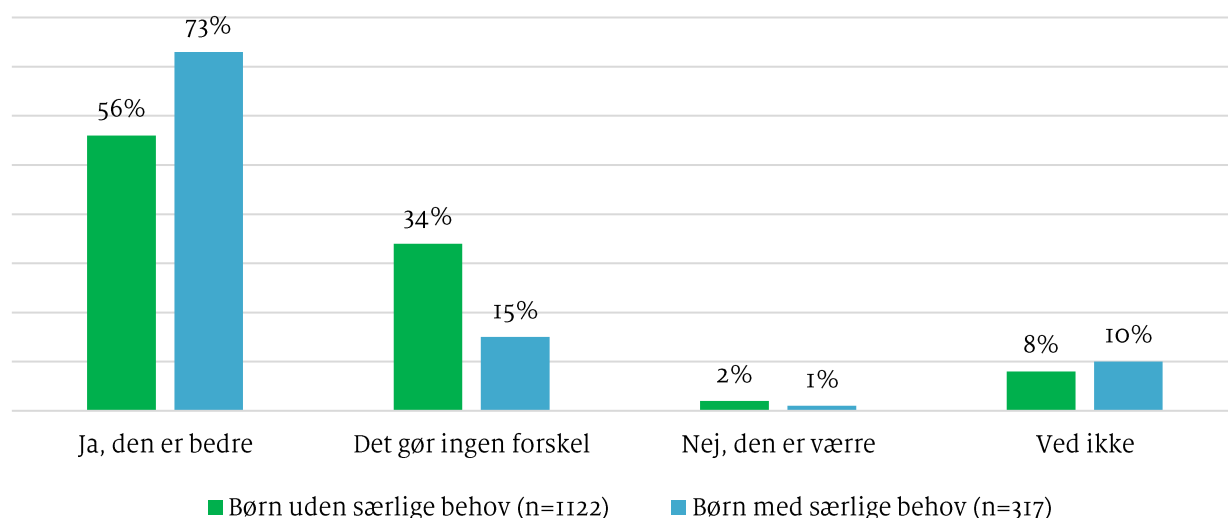
Der er dog en tendens til, at børn med særlige behov i højere grad end andre børn har et ønske om at få flere opgaver, hvor de kan fordybe sig alene, kreative opgaver med inddragelse af teknologier, samt opgaver, hvor de kan skabe noget med deres hænder. Omvendt ønsker de sig i lavere grad end andre børn mere undervisning, som typisk er karakteriseret ved mindre faste rammer, fx udeskole og bevægelse, omend det stadig er udbredte ønsker blandt børnene.

Faglig støtte i undervisningen har særligt stor betydning for børn med særlige behov

Der er en større andel af børn med særlige behov, som værdsætter, når deres lærere er gode til at yde faglig støtte i undervisningen, sammenlignet med andre skolebørn. 58 pct. af børn med særlige behov peger på, at det vigtigste ved en god lærer er, at de er gode til at hjælpe med svære opgaver. Blandt børn uden særlige behov svarer 49 pct. det samme. Det stemmer godt overens med, at det også især er børn med særlige behov, som oplever, at undervisningen er bedre, når der er mere end én voksen til stede i timerne. Det er nemlig 73 pct. af børn med særlige behov, som vurderer, at undervisningen er bedre, når der er flere voksne til stede, mens det tilsvarende gælder for 56 pct. af børn uden særlige behov.

Spørgsmål: "Er undervisningen bedre, når der er mere end én voksen med til undervisningen?"

Børnenes ønsker til et bedre skoleliv

Når vi spørger børn med særlige behov, hvad de ville trylle anderledes ved deres skoleliv, fremhæver flere, at de ønsker mere hjælp og støtte fra voksne til at følge med i timerne på lige vilkår som deres klassekammerater:

"At det var ligesom under Corona, hvor der ikke var så mange i klassen, og der var flere voksne til at hjælpe mig og være sammen med mig." – Sofia, 14 år, under udredning

"At jeg have fået mere hjælp til at koncentrere mig, så jeg havde lært mere." – Sofus, 15 år, koncentrationsbesvær

"At jeg fik mere støtte, så jeg vil føle mig lige så god som de andre i klassen. At min hjerne vil forstå noget mere af det, vi lærer om i skolen. At jeg havde de samme bøger som mine klassekammerater." – Katrine, 12 år, ADD og autisme

"Flere voksne og ikke så mange børn og flere pauser" – Kasper, 10 år, ADHD

"Jeg ville trylle, at lærerne kunne finde ud af at hjælpe ordblinde elever, så man ikke bare var selv med sit problem." – Julia, 11 år, ordblindhed

Metode

Dataindsamling

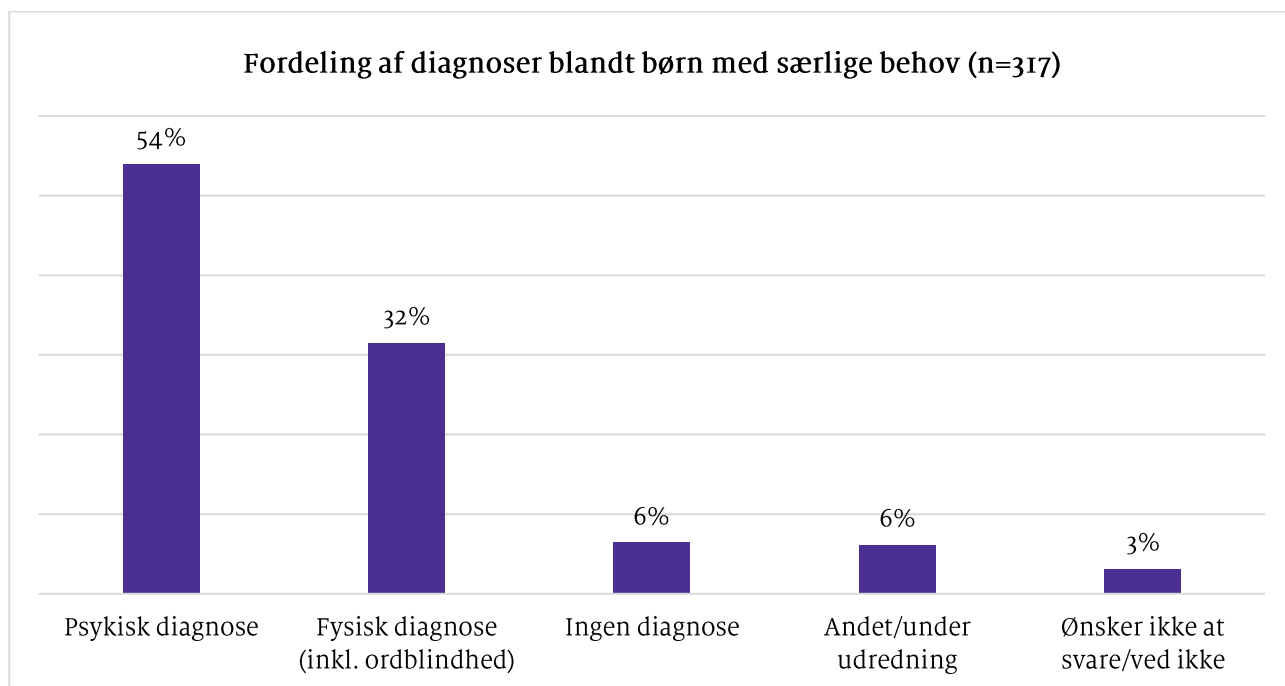
Børnerespondenterne er blevet tilfældigt udvalgt via Epinions samarbejdspanel Norstat og rekrutteret gennem deres forældre. Ved at rekruttere børnene gennem deres forældre er der sikret forældresamtykke, samtidig med at det har givet mulighed for at stille forældrene flere indledende spørgsmål og dermed sikre valide baggrundsvARIABLE.

Dataindsamlingen blev foretaget i tidsperioden 14. december 2022 – 2. januar 2023. Den samlede stikprøve består af 721 mellemtrinselever og 751 udskolingselever, herunder 327 børn med særlige behov (22,21 pct.), 1122 børn uden særlige behov (76,22 pct.) og 23 børn, hvor forælderen har svaret "ved ikke/vil ikke oplyse" til, om barnet har særlige behov (1,56 pct.).

Undersøgelsen beskæftiger sig ikke med det specialiserede skoleområde, og derfor er børn, som er henvist til en specialskole eller en specialklasse på grund af et særligt behov for eksempel fysisk funktionsnedsættelse, sensorisk handicap eller en psykisk diagnose blevet frascreenet i dataindsamlingen.

Stikprøven

En stor overvægt af børnene med særlige behov i undersøgelsen har en diagnose, og kun 6 pct. at forældrene har angivet, at barnet ikke har en diagnose. De fleste har angivet, at barnet har en psykisk diagnose (53 pct) og dernæst en fysisk diagnose herunder ordblindhed (32 pct.). Fordelingen fremgår af nedenstående figur.

Der er visse kønsforskelle i stikprøven blandt børnene med særlige behov. Der er en mindre overvægt af drenge (55 pct.) end piger (45 pct.), som har et særligt behov, og der er visse kønsforskelle i, hvilke diagnoser der er mest udbredte blandt hhv. drenge og piger. Angst, depression og spiseforstyrrelser er mere udbredte diagnoser blandt pigerne, mens ADHD og Autisme er mere udbredt blandt drengene.

Repræsentativitet

Den fulde stikprøve er repræsentativ for børn på mellemtrinnet og i udskolingen på parametrene køn, alder, region og forældres uddannelsesniveau. Repræsentativiteten er sikret igennem en to-trins-proces. Først er dataindsamlingen undervejs monitoreret af Epinion for at sikre den rette fordeling på de valgte baggrundsvARIABLE. Herefter er der foretaget en poststratifikation af data, hvor Epinion har tildelt vægte til de enkelte respondenter i undersøgelsen. Det betyder, at børnenes besvarelser tildeles lidt større vægt, hvis de er en del af en underrepræsenteret gruppe i undersøgelsen (og omvendt).

Der er en vis usikkerhed behæftet ved, hvorvidt vores stikprøve har en overrepræsentation af børn med særlige behov, da vi i dataindsamlingen har været særligt opmærksomme på at indsamle besvarelser fra denne målgruppe. I vores undersøgelse har 22,27% af forældrene angivet, at deres barn har et eller flere særlige behov, der forårsager vanskeligheder i barnets hverdag. Der findes imidlertid ikke en populationsopgørelse over fordelingen af børn med særlige behov, som defineret i denne undersøgelse, som vi kan benytte til sammenligning. Dette vanskeliggør vurderingen af, hvor godt denne andel svarer til den reelle andel ude i klasseværelserne. I stedet har vi sammenlignet undersøgelsens stikprøve med lignende opgørelser og undersøgelser på området.

I en undersøgelse foretaget af Danmarks Lærerforening har folkeskolelærere angivet, at de har mellem 3-5 elever i hver klasse, som modtager særlige indsatser⁴. I klasser med 30 elever svarer dette således til mellem 10-16%. En opgørelse fra VIVE slår yderligere fast, at ca. 11% af udskolingseleverne i de almindelige folkeskoleklasser i dag får en form for støtte i almenundervisningen, og at yderligere 7,5 % har et uindfriet støttebehov⁵. Til sammenligning har 14% af forældrene i vores stikprøve svaret, at deres barn modtager støtte for dets særlige behov. I en rapport fra Vidensrådet for Forebyggelse finder man dertil, at min. 16% af børn under 10 år oplever betydelige mentale helbredsproblemer, mens hvert 12. barn (8%) får en psykisk diagnose, inden de fylder 10 år⁶. Til sammenligning har ca. 11% af forældrene i vores undersøgelse angivet, at deres barn, som typisk er lidt ældre og går på mellemtrinnet/i udskolingen, har en psykisk diagnose.

I en såkaldt 'præscreener' foretaget af Epinion blandt 337 forældre i Norstats panel finder vi herudover, at ca. 28% af de adspurgte forældre havde et eller flere skolebørn med særlige behov. Dette kan ikke betragtes som populationsdata, men giver ikke desto mindre et praj om, at det er en relativ stor andel af forældre, der oplever, at deres barn har et særligt behov, der forårsager vanskeligheder for barnet i dets hverdag.

Vi kan ikke være sikre på, hvorvidt andelen af børn med særlige behov i vores stikprøve (22%) svarer til virkeligheden ude i skoleklasserne. På baggrund af ovenstående sammenligninger vurderer vi dog, at vi formentlig ikke har en stor overrepræsentation af børn med særlige behov i vores stikprøve, da bl.a. behovet for støtte samt hyppigheden af diagnoser ikke lader til at afvige betydeligt fra andre opgørelser på området.

⁴ Danmarks Lærerforening (2022): Analysenotat - Lærernes oplevelser med inklusion (https://www.dlf.org/media/15410211/analysenotat_inklusionsundersogelse_2022.pdf)

⁵ VIVE (2022): Støtte, støttebehov og elevresultater. Delrapport 1. Inkluderende læringsmiljøer og specialpædagogisk bistand ([file:///C:/Users/naho/Downloads/301718_Delrapport_1_Sttte_stttebehov_og_elevresultater_PDF_UA%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/naho/Downloads/301718_Delrapport_1_Sttte_stttebehov_og_elevresultater_PDF_UA%20(2).pdf))

⁶ Vidensrådet for Forebyggelse (2021): Mental sundhed og psykisk sygdom hos 0-9 årige børn

De har bidraget

Igennem hele undersøgelsens forløb har vi modtaget værdifulde inputs fra en række eksperter på børne- og undervisningsområdet.

Tak til:

Mette Pless

Lektor, Center for Ungdomsforskning, Aalborg Universitet

Frans Ørsted Andersen.

Lektor og PhD, Danmarks institut for Pædagogik og Uddannelse, Aarhus Universitet

Tobias Heiberg

Programchef, Playful Learning

Thea Nørgaard Dupont

Projekter, Skole og Forældre (nu Teach First)